

Сінтаксічныя канструкцыі з чужой мовай: будова, значэнне, ужыванне

§ 32. Спосабы перадачы чужой мовы. Асаблівасці будовы сінтаксічных канструкцый з простаю мовай. Знакі прыпынку ў сказах з простаю мовай

Выказванні той ці іншай асобы, якія аўтар уключае ў тэкст, называюцца **чужой мовай**. У залежнасці ад дакладнасці перадачы зместу і формы выказвання аўтар тэксту можа выбраць наступныя спосабы перадачы чужой мовы: простая мова і ўскосная мова.

Простая мова — гэта чужое выказванне, якое перадаецца даслоўна, з захаваннем зместу і формы, граматычных і стылістычных асаблівасцей. Напрыклад: *Нездарма мудрыя кітайцы кажуць: «Нават найгоршае чарніла больш надзейнае за лепшую памяць»* (К. Камейша).

Прыведзены сказ складаецца з дзвюх частак: слоў аўтара і ўласна простаю мовы.

У саставе слоў аўтара найчасцей ужываюцца дзеясловы, якія:

- перадаюць агульны характар чужога выказвання: *гаварыць, расказваць, звяртацца, падумаць* і інш.;
- раскрываюць сувязь чужога выказвання з канкрэтнай сітуацыяй маўлення: *адказаць, дадаць, не вытрымаць, перабіць, уставіць, заўважыць* і інш.;
- абазначаюць, прадугледжваюць пытанне: *спытаць, перапытаць, удакладніць, запырачыць* і інш.;
- перадаюць пачуцці, эмоцыі, унутраны стан чалавека: *здзівіцца, пакрыўдзіцца, жахнуцца, закрычаць*.

Ускосная мова — гэта чужое выказванне, якое перадаецца не даслоўна, а толькі з захаваннем асноўнага зместу сказанага. Звычайна такія канструкцыі афармляюцца як складаназалежныя сказы. Галоўная частка такіх сказаў адпавядае словам аўтара, а даданая — чужому выказванню. Напрыклад: *Нездарма мудрыя кітайцы сцвярджаюць, што нават найгоршае чарніла бывае больш надзейным за лепшую памяць.*

232. Прачытайце тэкст. Падбярыце да яго заглавак. Чаму Беларусь называюць краінай фестываляў.

Беларусь улетку ператвараецца ў сапраўдную фестывальную Меку*. Міжнародны фестываль мастацтваў «Славянскі базар у Віцебску» — галоўная падзея ў гэтым шэрагу. Жыхары Віцебска прызнаюцца: «Чвэрць стагоддзя назад ніхто з нас не мог уявіць, што першыя фестывальныя сустрэчы перарастуць^с у вялікую музычна-тэатральную тэрыторыю мастацтва^{сл}». За апошнія гады фестываль істотна пашырыў свае межы. На гасціннай віцебскай зямлі ўжо пабывалі артысты з 70 краін.

Жыхары Александрый Шклоўскага раёна Магілёўскай вобласці перакананы: «Фестываль “Александрый збірае сяброў” — самае значнае свята для нас». Фестываль прысвечаны традыцыйнаму народнаму святу — Купаллю — у яго сучаснай інтэрпрэтацыі.

На Глыбоччыне расказваюць: «“Вішнёвы фестываль”, які прапісаўся ў невялікім беларускім горадзе Глыбокае, можна назваць маладым, але перспектыўным». Усе, хто быў на гэтым свяце, падкрэсліваюць, што гэта вясёлае, яркае свята, прысвечанае кісла-салодкай ягадзе, набывае шмат сяброў.

Хочацца, каб было ў нашай Беларусі мноства фестываляў — цікавых, вясёлых, з гумарам.^{сн} Яны абавязкова дапамогуць зрабіць наша жыццё больш разнастайным, духоўна багатым (*Паводле В. Харкова*).

Сказы з простаю мовай перабудуйце і запішыце як канструкцыі з ускоснай мовай. Назавіце арфаграмы ў выдзеленых словах.

Які фестываль вы прапанавалі б правесці ў вашых родных мясцінах? Чаму ён можа быць прысвечаны?

У залежнасці ад месца, якое займаюць у сказе словы аўтара (А, а) і простая мова (П, п), ставяцца адпаведныя знакі прыпынку.

1. Простая мова пасля слоў аўтара

А: «П». Простая мова мае <i>апавя- дальную інтанацыю</i>	<i>Адказ суровы, ды справядлівы: «Там толькі бываем шчаслівыя, дзе любім, дзе любяць нас» (А. Вярцінскі).</i>
А: «П?» Простая мова мае <i>пыталь- ную інтанацыю</i>	<i>Сын падышоў бліжэй і спытаўся з тры- вогай: «Мама, табе нездаровіцца?»</i>
А: «П!» Простая мова мае <i>клічную інтанацыю</i>	<i>Яна настойліва паўтарала: «Напішы мне!»</i>

2. Простая мова перад словамі аўтара

«П», — а. Простая мова мае <i>апавя- дальную інтанацыю</i>	<i>«Прынясіце мне, цётка Кацярына, галінку бэзу», — ціха напрасіла Клава (І. Мележ).</i>
«П?» — а. Простая мова мае <i>пыталь- ную інтанацыю</i>	<i>«Хіба можна забыць родныя кара- ні?» — здзіўлена пыталася мая субя- седніца.</i>
«П!» — а. Простая мова мае <i>клічную інтанацыю</i>	<i>«Жадаю вам добра!» — шчыра ўсклік- нула дзяўчына.</i>

233. Прачытайце, растлумачце пастаноўку знакаў прыпынку ў сказах. Выпішыце па адным сказе на розныя выпадкі пастаноўкі знакаў прыпынку, калі простая мова знаходзіцца перад словамі аўтара.

1. «Добры дзень, школа!» — кажу я моўчкі, ступіўшы на ганак школы. 2. «Я патупаю тут, каля машыны, а ты ідзі на той бок дарогі», — сказаў Канстанцін Міхайлавіч. 3. «Ну, дачушка, у добры шлях!» — бацька кажа. 4. «Грыб! Паглядзі, як цікава расце!» — крычыць Міколка. 5. Дачка весела спытала: «Ведаеш, мама, каго я прывяла? Гэта той самы хлопец, з якім я хацела вас пазнаёміць».

6. «Дзе ты прападаеш, сын?» — спытала маці. 7. «Стой, брат Алесь, ты паглядзі, што за слаўнота», — сказаў Лабановіч, захоплены спакоем раніцы (Я. Колас). 8. «Гэта крушына. Мы яе сушылі, а цяпер возім здаваць», — растлумачыў Косця. (І. Навуменка).

3. Словы аўтара ў сярэдзіне прастай мовы

«П, — а, — п». Словы аўтара раздзяляюць простую мову на месцы <i>коскі, кропкі з коскай, двукроп'я, працяжніка</i> або <i>там, дзе не было ніякага знака прыпынку</i>	«Не кепска тут хлапчыне, — прамовіць часам гаспадыня, — а ўсё ж дамок свой моцна цягне, і кожны к матцы сваёй прагне» (Я. Колас).
«П, — а. — П». Словы аўтара раздзяляюць простую мову на месцы <i>кропкі</i>	«Значыць, мудрэем, — сказаў сябра. — Усё ж мудрасць — гэта набытак сталасці».
«П? — а. — П». «П! — а. — П». Словы аўтара раздзяляюць простую мову на месцы <i>пытальніка</i> або <i>клічніка</i>	«Вы не памыліліся? — спыталася жанчына. — Прабачце, я не магу Вас прыпомніць». «Прывітанне! — энергічна паціснуў руку мужчына. — Давайце паабедзем разам».
«П... — а. — П». Словы аўтара раздзяляюць простую мову на месцы <i>шматкроп'я</i>	«Сябры мае... — задуменна пачынае прамову выступоўца. — Давайце паразважаем».
«П? — а: — П». У словах аўтара ёсць два дзеясловы маўлення, адзін з іх адносіцца да першай часткі прастай мовы, другі — да другой часткі. Пасля слоў аўтара ставяцца двукроп'е і працяжнік. Першае слова другой часткі прастай мовы пішацца з вялікай літары	«Мы не пойдзем у тэатр? — спытала Васіліна і разгублена дадала: — Я ж білеты купіла».

4. Простая мова ў сярэдзіне слоў аўтара

А: «П», — а.

А: «П?» — а.

А: «П!» — а.

А: «П...» — а.

Калі простая мова знаходзіцца ў сярэдзіне слоў аўтара, то перад ёй ставіцца двукроп'е, пасля яе — коска і працяжнік.

Калі простая мова заканчваецца *пытальнікам, клічнікам* або *шматкроп'ем*, то коска не ставіцца

Васіліна сказала: «Мы пойдзем у тэатр», — і пачала збірацца. Васіліна перапытала: «Мы пойдзем у тэатр?» — і з радасцю пачала збірацца.

Васіліна разгублена прамовіла: «Я так спадзявалася, што мы пойдзем у тэатр, але...» — і незадаволена падышла да стала.

234. Прачытайце сінтаксічныя канструкцыі з простаю мовай. Пракаменціруйце пастаноўку знакаў прыпынку ў іх.

1. «Як здорава, хлопцы, летам! — сказаў Васіль. — Сапраўды, залатая парá...» 2. «Што казаць! — зазначае бацька і пасля кароткай паўзы дадае: — Дзе б ні працаваў, а старацца трэба». 3. «Пачакайце, — кажа ён, — знішчыць малады лес можна скорà, а як жа нялёгка вырасціць яго!» (*В. Каваль*). 4. «Нічога, браце, — разважаў дзед, — усё неяк уладкуецца, пойдзе на лепшае». 5. Цяпер сястра жыве далёка, і часам я ў лістах прашу, калі мне вельмі адзінока: «Хоць словам адагрэй душу!» (*С. Грахоўскі*). 6. «Паехалі! — закамандаваў шафёр. — І так доўга прастаялі». 7 «Хто ж госцю не радуецца? — здзіўлена запыталася гаспадыня і ветліва запрасіла: — Праходзьце, калі ласка». 8. «Не шабля, а чапля, — паблажліва паправіў Эдзік малую і з сур'ёзным выглядам знаўцы растлумачыў: — Можà, яна паляцела дамоў, на гняздоўе за балотам» (*В. Вольскі*). 9. «Скажыце, будзьце ласкавы, — звярнуўся настаўнік да некаторых сялян, — ці не ведаеце, дзе б тут знайсці каго з вы́ганаўскіх?» (*Я. Колас*).

235. Спішыце сказы, правільна афармляючы іх на пісьме.

1. Стой (*С/с*)ярод гарадскога густога грукату ўстрыжана крыкнула сястра (*Г/г*)лядзі не спяшайся (*У. Мязэвіч*). 2. Выбачайце (*У/у*)сміхнулася жанчына дружалюбна паглядзеўшы на

афіцэра і сказала як бы жартам (*A/a*)ле ж я здаецца не на допыце і не абавязана вам адказваць (*У. Паўлаў*). 3. Урэшце ён кінуў некалькі грэблівых^л слоў: Я не збіраюся рабіць перад вамі справаздачи! — і яўна наважыўся пайсці далей (*М Лынькоў*). 4. Мяркуйце пра чалавека па яго справах (*C/c*)казаў дзядуля (*A/a*) не па прыгожых словах.

236. Спішыце, правільна афармляючы сказы з простаю мовай. Пабудуйце схемы сказаў. Вусна пракаменціруйце пастаноўку знакаў прыпынку.

1. Эх, каб дожджык! (*H/h*)е раз думаў Аляксей, з надзеяй пазіраючы на неба (*B/b*)ось было б добра! 2. І хто з двара ў дом ні прыходзіць пра холад гутарку заводзіць (*H/h*)у ж і мороз — аж нос зрывае! А як на ўсходзе чырвань грае! (*Я. Колас*). 3. Косы пад пракосы — самі на абед, людзі добрыя! (*Г/г*)укнуў гаспадар, схаваўшы касу пад скошаную траву (*А. Асіпенка*). 4. У структуры сказаў з рознымі відамі сувязі выразна вылучаюцца дзве сэнсавыя часткі (*C/c*)казаў настаўнік і дадаў (*I/i*)х можна назваць логіка-структурнымі часткамі. 5. Няўжо няма ні аднаго блізкага мне чалавека (*C/c*)пытаўся Іван (*H/h*)і адной блізкай душы? 6. Ён задумліва сказаў (*C/c*)апраўднае каханне з часам не слабее а набіраецца сілы-моцы.

237. Знайдзіце сказы, у якіх дапушчаны пунктуацыйныя памылкі. Запішыце выпраўленыя сказы.

1. «Цікава, чым усё гэта скончылася?» — нецярпліва спытаў нехта (*В. Адамчык*). 2. «Толькі два дні мінула, — разважаў Мірон, — а мне здаецца, нібы некалькі тыдняў мы тут жывём» (*Я. Майр*). 3. «Тут жа цэлае багацце! — усклікнуў Павел, зірнуўшы на кніжкі. — Я не магу іх узяць, яны каштуюць грошай» (*А. Чарнышэвіч*). 4. «Скончыш добра школу, абяцаў мне бацька. — Адпусцім вучыцца ў сталіцу». 5. «Заўтра, гаварыла мама. — Дзед Мароз прынясе вам падарунак». 6. «Дабро — адзіная сіла, здольная зрабіць чалавека высакародным» — гаварыла мне маці. 7. «А я хачу быць доктарам, — кажа малодшы сын і дадае — Хачу людзей лячыць, дапамагаць ім». 8. Ігар Васільевіч выслухаў нас уважліва, пасля ўсё ж запытаўся: — «Вы нічога не пераблыталі?»

238. Прачытайце тэкст. Растлумачце напісанне слоў з прапушчанымі арфаграмамі.

Слова пра хлеб

З даўніх часоў хлеб быў славай, гонарам, прадметам галоўнага клопат.. чалавека. Гаспадар мой бацюшка — спявалі на с..лянскім вяселл.. . На в..чарынках вялі карагодам: Каравай каравай каго хоч..ш выбірай. Хлеб на чыстым ру..ніку па..носілі самаму дарагому госьцю і той прымаючы яго, ц..лаваў духмяны бохан.

На зажынках у першы дзень жніва ў вёску з пес..нямі неслі сноп, перавіты васількамі. Яго ставілі ў хаце на по́куц.. — сноп увасабляў дабрабыт гаспадара надзею на дастатак і шчасце. Хлеб усяму галава гаворыцца ў прыказцы. Шмат іншых яскравых прыказак пра хлеб складз..на народам.

Многія людзі ведаюць словы К. А. Ціміразева пра тое, што скібка добра прапечана хлеба складае адно з найв..лікшых вынахо..стваў чалавечага розум.. . А першаа..крывальнік Сусвет.. Юрый Гаргарын законч..ўшы свой гістарычны палёт стаў на калені пацалаваў з..млю ад радасці і сказаў Больш за ўсё я люблю зямлю на якой можна любіць працаваць выро..чваць хлеб (*Паводле А. Сілянкова*).

Выпішыце сказы з простаю мовай. Пракаменціруйце пастаноўку знакаў прыпынку ў іх.

239. Складзіце або выпішыце з мастацкай літаратуры па два сказы на кожную схему.

1. «П, — а, — п».

2. «П?» — а.

3. А: «П!»

4. «П, — а. — П».

5. «П, — а: — П».

6. «П? — а. — П».

240. Запішыце сказы, правільна іх аформіце.

1. Вучыцца нам, брат, яшчэ трэба многа, зазначыў Турсевіч. Я, напрыклад, думаю ў інстытут падавацца. 2. Хто б гэта мог быць? — падумаў гаспадар. — І чаму ён не зайшоў да мяне? 3. Чытай, мой

хлопчык... — пачынаў свае павучанні стары: — Кнігі многае даюць, яны вучаць, як трэба жыць. 4. Лабановіч падумаў: А добра гаворыць, — і ўпотаіку пазайздросціў яго красамоўству. 5. Чаго ты крычыш? — абазвалася пакрыўджаная буфетчыца, — сам кату па пяту, а распараджаецца. 6. «Напалеон, — Прадставіўся госць і дадаў з усмешкай, пабачыўшы ў вачах суразмоўцы здзіўленне. — Орда». 7. «Зоркі — гэта лёсы людзей — сказаў малады чалавек і дадаў: давайце шукаць свае зоркі».

§ 33. Маналог.

Дыялог, яго афармленне на пісьме

Маналог (ад грэч. *monos* — ‘адзін’, *logos* — ‘мова’, ‘маўленне’) — гэта выказванне, звернутае да самога сябе або да іншай асобы, якое не разлічана на адказ, на моўную рэакцыю іншых.

Дыялог (ад грэч. *dialogos* — ‘размова’, ‘гутарка’) — гэта прастая мова, якая перадае гутарку дзвюх і больш асоб. Выказванні кожнай асобы ў дыялогу называюцца **рэплікамі**. Кожная рэпліка дыялогу, як правіла, запісваецца з чырвонага радка, перад ёй ставіцца працяжнік. Напрыклад:

Дыялог паміж маці і дачкой раніцай.

— Ты бутэрброды ўзяла? — пытае маці.

— Не, абыдуся. У буфеце перакушў, — адказвае дачка-пяцікласніца.

— А мабільнік?

— Ой... Ён таксама дома застаўся... Трэба вярнуцца.

Без сувязі, выходзіць, як без рук. І горш, чым без хлеба... (Л. Арабей).

Калі дыялог запісваецца ў радок, то словы кожнай рэплікі бяруцца ў двукоссе, паміж рэплікамі ставіцца працяжнік. Напрыклад: «*Бачыш?*» — «*Што?*» — «*Штосьці белае, лапіна нейкая*». — «*Дзе?*» — «*Пад дзічкай*» (К. Чорны).

241. Вусна растлумачце значэнне слоў.

а) манаграфія, манокль, монакультура, маналіт, манапаліст, манатонны;

б) полівітаміны, паліглот, паліграфія, паліклініка, палімеры.

242. Выпішыце азначэнні дыялогу і маналогу, прапанаваныя мовазнаўцам А. Я. Міхневічам. Параўнайце гэтыя азначэнні з ужытымі ў правіле. Што іх аб'ядноўвае і адрознівае?

Маналог — гэта адзінае, як бы ні з кім не падзеленае слова (маўленне), а дыялог — падзеленае слова, узаемнае маўленне. У нямецкай мове ўтвораны вельмі ўдалыя сінонімы да грэчаскіх слоў: маналог — *Selbstgespräch* (па-беларуску прыкладна 'самаразмова', 'аднаразмова'), дыялог — *Zweigespräch* ('двухслоўе', 'двухразмова'). *Такім чынам, этымалагічна маналог — гэта гаворка, якую вядзе адзін чалавек, а дыялог — дзве асобы ці болей.*

З гістарычнага пункту погляду дыялагічнае маўленне, бясспрэчна^{сп}, першасная форма моўных паводзін людзей. Сапраўды, чалавек вядзе пастаянную, нават спрадвечную, бяскончую размову (параўнайце: дыялог) — з другім чалавекам, з самім сабой, з прыродай. Таму маналог, нават калі ён і вельмі вялікі, і, на першы погляд, цалкам самастойны, усё роўна прызначаны для каго-небудзь. Ён з'яўляецца як бы рэплікай у вялікім несканчоным дыялогу «ўсіх з усімі», ён звернуты да нейкага суразмоўніка, хай сабе і аддаленага прасторай ці часам або нават уяўнага.

Паразважайце, чаму гэты артыкул у энцыклапедыі «Беларуская мова» названы «Дыялог і маналог», а не «Маналог і дыялог».

● Раствумацце пастаноўку знакаў прыпынку ў выдзеленым сказе.

243. Прачытайце. Чым адрозніваецца дыялог у мастацкім тэксце ад дыялогу ва ўласна гутарковым маўленні? Як «прысутнасць» аўтара адбіваецца на характары дыялогу ў мастацкім творы?

Вяселле. Усе, хто як можа і ўмее, весяляцца: танцуюць, гарляняць, цалуюцца. А ён, ціхі ды працавіты чалавек, маўчыць. Гаспадар непакоіцца^ф:

— Як ты там, браце Юрка?

— Ды вось грушу ем. Усё — вельмі добра.

І харошая ўсмішка (*Я. Брыль*).

* * *

Чытаю прозу Петэфі. З той самай асалодай, «на той самай струне», як перачытваў нядаўна Бёрнса.

Перапыніўся, каб пазваніць старэйшаму, даўно любімаму са-
брату па пярэ, які занядужаў.

— Ну, як ты там сябе адчуваеш?

— Ды ўжо, брат, за сталом. Не пішацца... Сяджу, уздыхаю, як
конь над пустым цэбрам*...

Як жа запахла мне Беларуссю!^{сн} (Я. Брыль).

Адзін з дыялогаў запішыце ў радок. Пракаменціруйце, як мяняюцца пры гэтым
знакі прыпынку.

244. Складзіце дыялог на адну з тэм: «Сустрэча з аднакласнікам», «У кнігарні»,
«Пасля спектакля».

245. Прачытайце табліцу. Падрыхтуйце паведамленне пра афармленне дыя-
логу на пісьме. Запішыце свае прыклады дыялогаў.

АФАРМЛЕННЕ ДЫЯЛОГУ	
Рэплікі запісваюцца з чырвонага радка	
— П₁? — П₂.	
У дыялогу простая мова кожнай асобы пачынаецца з новага абзаца	— Адкуль вы? — З-пад Мазыра. — Ого, здалёк. А ў сталіцу па якой справе? — У камандзіроўку (У. Шыцік).
— П₁? — а. — П₂, — а.	
Калі простая мова мае пры сабе словы аўтара, яны выдзяляюцца на аснове агульнага правіла	— Дзеці, якія памылкі дапусціў наш Лёня? — запытаўся настаўнік. — Кенгуру водзяцца ў Аўстраліі, — растлумачыла з апошняй парты Люба. — А пінгвіны жывуць у Антарктыдзе, — дадаў нехта. — Вось бачыш, Лёня, — з дакорам прамовіў Васіль Пятровіч (М. Даніленка).

Рэплікі запісваюцца ў радок	
«П ₁ ?» — «П ₂ ». — «П ₁ ?» — «П ₂ ».	
Калі простая мова розных асоб у дыялогу ўжываецца без слоў аўтара і пішацца ў адзін радок, то рэпліка кожнай асобы бярэцца ў двукоссе з адпаведным яе будове і інтанацыі знакам прыпынку і аддзяляецца адна ад другой працяжнікам	«Дзе старшыня?» — «Не прыехаў». — «Чаму?» — «Работы ў яго шмат» (І. Пташнікаў).
«П ₁ », — а. А: «П ₂ ».	
Калі мова адной асобы аддзелена ад мовы другой асобы словамі аўтара, то працяжнік паміж імі не ставіцца	«Я пайду адна», — сказала Зоська. Антон адказаў: «Не, адну я цябе не пушчу» (В. Быкаў).

246. Прачытайце верш. Якая роля дыялогу ў раскрыцці асноўнай думкі верша?

Ты, першае слова, адкуль?

— Ты, першае слова, адкуль?
 — Ад жытняга коласа ў полі,
 Ад вёскі, дзе родны твой кут
 І неразгаданая доля.
 — Ты, першае слова, адкуль?
 — Ад матчынай^м песні жытнёвай.
 І колькі на гэтым вяку
 Я ўцешыла праўдай жыццёвай.
 — Ты, першае^м слова, адкуль?
 — Ад ценяў дарогі сустрэчных.
 І той, хто не знае пакут,
 Пытаць пра мяне будзе вечна.

В. Аколава.

Як назва верша праграмуе дыялагічную форму твора?

Растлумачце пастаноўку знакаў прыпынку ў тэксце.

Напішыце сачыненне-мініяцюру на тэму «Дзе нараджаецца роднае слова».

247. Выканайце інтэрактыўнае заданне па тэме «Знакі прыпынку ў канструкцыях з чужой мовай»: размяркуйце канструкцыі з чужой мовай па групам у залежнасці ад пастаноўкі знакаў прыпынку.

§ 34. Сказы з ускоснай мовай

Ускосная мова — гэта чужая мова, якая перадае толькі асноўны змест выказвання асобы ад імя аўтара (апавядальніка), без захавання лексічных, граматычных і інтанацыйных асаблівасцей маўлення пэўнай асобы. Ускосная мова афармляецца як *складаназалежны сказ*.

248. Выпішыце спачатку сказы з простаю мовай, а пасля — з ускоснай. Рас-
тлумачце розніцу ў пастаноўцы знакаў прыпынку ў сказах.

1. «А ў нас, Валянціна Іванаўна, у класе новенькі вучаны!» — радасна паведаміла Ларыса. 2. Міша запытаў: «**Хочаш** марожанага?» 3. **Дзядзька** Алесь сказаў, што дрэўца трэба хутчэй пасадзіць. 4. Сястра з упэўненасцю гаварыла мне, што я геній. 5. «Калі, унучак, **прыйдзеш** наступны раз?» — з **надзеяй** запытала бабуля. 6. Гаварыла мама-птушка: «Верабейку, ветрык, гушкай. Хай маленькі спіць даўжэй — будзе падрастаць хутчэй» (*Н. Галінойская*). 7. Настаўнік параіў Сцёпку: «Не пакідай навукі!» (*Я. Колас*).

- Рас-тлумачце арфаграмы ў выдзеленых словах.

Пры замене простаю мовы на ўскосную трэба кіравацца наступнымі правіламі:

1. Калі простая мова ўяўляе сабой *апавядальны сказ*, то яна замяняецца даданай *дапаўняльнай часткай* са злучнікам **што**:

Маці патлумачыла: «Гэты гасцінец ад цёткі Наташы».	Маці патлумачыла, што гэты гасцінец ад цёткі Наташы.
--	---

2. Калі простая мова ўяўляе сабой *пытальны сказ* з пытальнымі займеннікамі **хто, што, які, чый, колькі**, прыслоўямі **калі**,

куды, дзе, адкуль, то яна замяняецца даданай *дапаўняльнай часткай* з выкарыстаннем гэтых займеннікаў і прыслоўяў у якасці злучальных слоў:

Раптам дачка спыталася ў таты: «Што ты мне прывёз?»

Раптам дачка спыталася ў таты, што ён прывёз ёй.

3. Калі простая мова ўяўляе сабой *пытальны сказ* без пытальных займеннікаў і прыслоўяў або з пытальнай часціцай *ці*, то яна замяняецца даданай *дапаўняльнай часткай* са злучнікам *ці*:

Дзядзька спытаўся: «Ці не пусціце пераначаваць нас?»

Дзядзька спытаўся, ці не пусціць гаспадар іх пераначаваць.

4. Калі простая мова ўяўляе сабой *набуджальны сказ*, то яна замяняецца даданай *дапаўняльнай часткай* са злучнікам *каб*:

Марына яшчэ раз напамніла сяброўкам: «Прыходзьце ў ня-дзелю абавязкова!»

Марына яшчэ раз напамніла сяброўкам, каб яны прыходзілі ў нядзелю абавязкова.

5. Асабовыя і прыналежныя займеннікі, дзеясловы 1-й і 2-й асобы адзіночнага ліку перадаюцца ад асобы аўтара:

«Мама, я цябе добра разумею», — па-даросламу сказала дачка.

Дачка па-даросламу сказала маці, што добра разумее яе.

6. Звароткі пры замене простае мовы на ўскосную становяцца членамі галоўнай часткі складанага сказа або апускаюцца, выключаюцца:

Унучка раптам запыталася: «Дзядуля, ці начуе сонца ў лесе?»

Унучка раптам запыталася ў дзеда, ці начуе сонца ў лесе.

7. Выклічнікі, часціцы, выклічнікавыя фразеалагізмы *вось табе і маеш, вось як, божа мой* і інш. пры замене простае мовы на ўскосную апускаюцца:

«Ого, дзядзька Павел, Вы хітруеце», — сказаў Андрэй.

Андрэй сказаў, што дзядзька Павел хітруе.

249. Прачытайце тэкст і раскажыце, выкарыстоўваючы ўскосную мову, што раяць дзяўчыне яе бацькі і сяброўка. Перабудуйце сказы з простаай мовай у сказы з ўскоснай мовай, запішыце іх.

Васіліна — з Віцебска. Яна паступіла ў гэтым годзе ў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт. Дзяўчына вучыцца на філалагічным факультэце і з дапамогай выкладчыкаў-прафесіяналаў спазнае сакрэты роднай мовы і беларускай літаратуры.

Бацькі і сябры часам пішуць Васіліне пісьмы і СМС, часта звоняць. Кожны з іх дае свае парады. Бацька кажа: «Займайся сур'ёзна, рыхтуйся да заняткаў у бібліятэцы. Наогул, не сядзі дома, наведвай тэатры і музеі». Мама піша: «Не забывайся нам званіць. Апранайся цёпла, абедай у сталоўцы. Купі сабе руска-беларускі слоўнік, будзе лягчэй вывучаць мову». Малодшая сястра просіць наведаць кнігарню і купіць ёй дапаможнік па фізіцы. Лепшая сяброўка дае настойлівыя парады: «Абавязкова прымай актыўны ўдзел у студэнцкім жыцці, з дзяўчатамі ў пакоі жыві дружна».

250. Складзіце або выпішыце з мастацкай літаратуры па 3 сказы з простаай і ўскоснай мовай. Зрабіце сінтаксічны разбор гэтых сказаў (гл. Дадатак).

251. Спішыце сказы, расстаўляючы патрэбныя знакі прыпынку.

1. Чалавек да таго часу малады пакуль сам хоча ім быць пісаў вядомы пісьменнік. 2. Часта задаюць пытанне ці можна навучыцца правільна і прыгожа гаварыць 3. Вучоныя лічаць што асноўнымі якасцямі культуры маўлення з'яўляюцца правільнасць дакладнасць лагічнасць чысціня і выразнасць. 4. І стала прасіць маладое насенне каб вецер узяў яго з сабою (*Я. Колас*). 5. Часта пыталася маці ў мяне Куды падзеліся зоркі? (*П. Панчанка*). 6. Што было самым галоўным у маім жыцці? рана ці позна задае пытанне сабе кожны чалавек.

252. У якіх прыкладах парушаны правілы замены простаай мовы на ўскосную? Адрэдагаваныя сказы запішыце правільна.

1. «Чаму зачынены вароты?» — здзівіўся гаспадар. — Гаспадар здзівіўся, чаму зачынены вароты. 2. «Пераходзьце вуліцу правільна!» — у чарговы раз напамніла дзецям маці. — Маці ў чарговы раз напамніла дзецям, каб яны пераходзілі вуліцу правільна.

3. Я гляджу на яго спакойны твар і кажу: «А вы шчаслівы чалавек». — Я гляджу на яго спакойны твар і кажу, што вы шчаслівы чалавек. 4. «Расступіцеся!» — крыкнулі ў натоўпе. — У натоўпе крыкнулі, каб усе расступіліся. 5. «Што Вы хочаце ад мяне?» — не вытрымала субяседніца. — Субяседніца не вытрымала і спыталася, што вы хочаце ад мяне.

253. Прачытайце тэкст. Сказы з простаю мовай перабудуйце ў сказы з ускоснай і запішыце.

Сустрэча сяброў у Александрыі

Купалле — старажытнае славянскае свята, прысвечанае сонца-стаянню. З Купаллем звязана мноства магічных традыцый і абрадаў. У купальскую ноч беларусы шукалі кветку шчасця, замаўлялі траву і вянкi, каб яны дапамаглі вырашыць праблемы з каханнем, прынеслі ў дом удачу.

Сёння свята з маштабам адзначэння ў многіх беларускіх гарадах і вёсках. Больш за ўсё гасцей збіраецца ў Александрыі Магілёўскай вобласці.

Адзін з запрошаных гасцей раскажаў нам: «Александрыя стала месцам сяброўскіх сустрэч і пляцоўкай для народнай дыпламатыі. Паважаць

не толькі сваю культуру, але і творчыя дасягненні іншых народаў — гэта рыса беларускага нацыянальнага характару». Другі госць прызнаўся: «У вас усё вельмі ярка, квяціста, у нас усё больш сціпла». Гаспадары расказвалі: «На свяце арганізаваны экскурсійны маршрут “Александрыйская вандроўка”, працуе старажытная друкарня. Прэзентуюцца беларуская кніга, нацыянальная кухня, музыка і фальклор».

Прадстаўнік Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь зазначыў: «Гэты фестываль асаблівы для нашай краіны, нашай культуры. Гэта важна, бо душа народа — у песні, у кнізе, у слове» (Паводле М. Яўсеева).

Зрабіце сінтаксічны разбор аднаго сказа з ускоснай мовай (на выбар).

- Растлумачце пастаноўку знакаў прыпынку ў сказах першага абзаца.
- Праз якія элементы малюнка перадаецца нацыянальны каларыт свята?

§ 35. Цытаты, іх роля ў выказванні, афармленне на пісьме

Цытата — даслоўная вытрымка з чужога выказвання, мастацкага, навуковага або публіцыстычнага тэксту. Аўтары выкарыстоўваюць цытаты для пацвярджэння ўласных думак, меркаванняў, сцвярджэнняў. У пісьмовым маўленні цытаты, як правіла, заключаюцца ў двукоссе.

Цытаты ўзбагачаюць змест і структуру аўтарскага тэксту, дазваляюць спалучаць чужое маўленне і аўтарскую пазіцыю. Стылістычныя функцыі цытавання (выкарыстання цытат) разнастайныя: цытаты ўтрымліваюць інфармацыю, неабходную для развіцця сюжэта, дапамагаюць раскрыць вобраз персанажа, маўленчыя паводзіны літаратурных герояў.

Цытаваны тэкст павінен быць тоесным першакрыніцы. Лексічная і граматычная форма цытаты павінна поўнаасцю адпавядаць арыгіналу.

254. Прачытайце тэкст. Складзіце і запішыце яго план. Перакажыце тэкст з дапамогай плана.

Асноўныя спосабы ўключэння цытат у тэкст і іх афармленне на пісьме

а) Цытата можа суправаджацца словамі аўтара. Пры такім спосабе цытавання знакі прыпынку такія ж, як і ў сказах з прастай мовай. У словах аўтара выкарыстоўваюцца дзеясловы *пісаць, сказаць, адзначыць, нагадаць, прапанаваць* і інш., якія паказваюць, каму належыць цытата: *У адным з вершаў Янка Купала пісаў: «Без шчасця кахання — долі няма на зямлі»;*

б) цытата можа ўводзіцца ў аўтарскі тэкст як частка сказа пры дапамозе падпарадкавальных злучнікаў. У такіх выпадках цытата бярэцца ў двукоссе і пішацца з малой літары: *Якуб Колас пісаў пра тое, што «задача пісьменніка — у адборы лепшага, у прывядзенні мовы да літаратурных нормаў»;*

в) для ўвядзення цытаты ў тэкст могуць выкарыстоўвацца пабочныя канструкцыі (як *гаварыў, паводле слоў, па словах, на думку, як лічыў*): *На думку Якуба Коласа, «добра быць у дарозе, якую ты сам сабе выбіраеш».*

Пры афармленні цытат трэба памятаць, што:

- калі цытата прыводзіцца часткова, то пропуск часткі тэксту абазначаецца шматкроп’ем (у пачатку, у сярэдзіне, у канцы цытаты): *Стары настаўнік з рамана І. Шамякіна гаворыць, звяртаючыся да сваіх вучняў: «...Не верце, калі хто скажа, што хоць адна дарога ў жыцці будзе лёгкай»;*

- цытаты ў вершаванай форме ў двукоссе не бяруцца:

У патрыятычным вершы «Не шукай» Янка Купала, звяртаючыся да моладзі, пісаў:

*Не шукай ты шчасця, долі
На чужым, далёкім полі.*

Вершаваная цытата выдзяляецца двукоссем, калі пачынаецца на тым жа радку, што і словы аўтара: *Аб упартай працы над вершам Максім Багдановіч пісаў: «Трэба з сталі каваць, гартаваць гібкі верш, абрабіць яго трэба з цяргеннем»* (Паводле А. Каўруса).

255. Аформіце выказванні, выкарыстоўваючы розныя спосабы цытавання.

У з о р. Кожны народ сам сабе пан (*Янка Купала*). — Янка Купала як сын свайго народа з гонарам сцвярджаў: «Кожны народ сам сабе пан» (спосаб цытавання: цытата суправаджаецца словамі аўтара).

Янка Купала быў перакананы, што «кожны народ сам сабе пан» (спосаб цытавання: цытата ўводзіцца як частка сказа).

На думку Янкі Купалы, «кожны народ сам сабе пан» (спосаб цытавання: выкарыстоўваюцца пабочныя словы).

1. І харашэе з году ў год мой родны вольны край (*А. Русак*).
2. Слова любіць, каб над ім падумалі... (*Я. Скрыган*). 3. Дзяды і бацькі нашу мову стваралі, каб звонка звінела, была як агонь (*П. Броўка*). 4. Няхай ведаюць ворагі міру, што ім сонца не пагасіць скавытаннем сваім (*М. Танк*). 5. Хто не спадзяецца на сябе, той заўсёды бывае слабы (*Я. Колас*). 6. Ніхто спрачацца з тым не будзе, што ўсюды шмат мясцін прыгожых (*У. Дубоўка*).

256. Прачытайце афарыстычныя выслоўі. Ці згаджаецца вы з аўтарамі гэтых выказванняў?

1. Ад шчасця слёзы ў дзяцей не льюцца, ад шчасця хочацца спяваць (*Н. Гілевіч*). 2. Без чалавечай і буслінай вернасці няма

ні дабрыні, ні хараства (*П. Панчанка*). 3. Відаць, там шчасце не канчаецца, дзе ёсць прычыны для трывог (*А. Пысін*). 4. Вялікія людзі нашчадкаў у генах заўжды завяшчалі любоў (*Е. Лось*). 5. Каханне і веру не трэба ўсім выстаўляць на паказ: душу чуе толькі неба (*А. Лойка*).

Запішыце выказванні, выкарыстоўваючы розныя спосабы цытавання.
2-3 выслоўі, якія вам найбольш спадабаліся, запішыце па памяці.

257. Прачытайце тэкст — прадмову да кнігі «Афарыстычныя выслоўі беларускіх пісьменнікаў» аўтараў Н. В. Гаўрош і Н. М. Няшковіч. Сфармулюйце і запішыце пытанні да тэксту. Звярніцеся з гэтымі пытаннямі да аднакласнікаў, ацаніце іх вусныя адказы.

Цікавае да лацінскіх і грэчаскіх прыказак, крылатых выслоўяў^{сп} тлумачыцца не толькі тым, што яны прайшлі праз вякі, яны прынеслі нам святло мудрасці. Менавіта ў антычных афарызмах адлюстраваліся душа, розум і сіла слова мінулых пакаленняў; нам і сёння блізкія многія іх маральныя, этычныя і эстэтычныя ідэалы.

Афарызмы ніколі не характарызуюць аднаго чалавека, яны маюць дачыненне да многіх і многага, калі не да ўсіх і да ўсяго. Нягледзячы на сваю ўніверсальнасць, даволі часта афарыстычны выраз можа падказаць, якому народу ён належыць. Прыгадаем: *Навошта каласы, калі няма васількоў?* (М. Багдановіч). *Міхал лічыў Нясвіж Парыжам* (Я. Колас). *Беларусу і ў Парыжы сняцца белізна бяроз і сосен медзь* (П. Панчанка). *У выраі далёкім аднаго для птахаў не стае — тых дубоў, наднёманскіх, высокіх, дзе ім трэба гнёзды віць свае* (М. Арочка). *Толькі праз родную мову чалавек можа стаць беларусам, бо ў ёй хімія і фізіка, гісторыя і батаніка, эканоміка і культура таго, што называецца нацыяй, народам* (Я. Сіпакоў).

Як бачым, афарыстычныя выслоўі нашы — беларускія — па месцы нараджэння, мудрасць жа, заключаная ў іх, сусветная.

Выпішыце сказы-цытаты з тэксту. Зрабіце іх сінтаксічны разбор.

Прачытайце прыведзеныя ў тэксце афарызмы і раскажыце пра характар беларусаў.

- Знайдзіце ў тэксце складаныя сказы і дайце ім вусную характарыстыку.

258. Прачытайце ўрыўкі з сачыненняў кітайскіх студэнтаў на тэму «Мая цудоўная вандроўка ў Беларусь». З кожнага выказвання выберыце тэзіс, які перадае асноўную думку, і аформіце яго як цытату, выкарыстоўваючы розныя спосабы цытавання.

Чжао Б. Беларусы вельмі адкрытыя і сардэчныя. Быў выпадак: мы не здолелі адшукаць дарогу «дадому» — да інтэрната, у якім жылі. І два беларускія студэнты інтэлігентна прапанавалі нам сваю дапамогу. Яны высветлілі наш адрас і праводзілі нас, баючыся, што мы зноў згубімся. Незнаёмыя людзі размаўлялі з намі, як з сябрамі, распытвалі пра Кітай, з гонарам паказвалі нам свой горад. А на развітанне пажадалі нам палюбіць Мінск.

Ян К. Хоць я тут была толькі паўмесяца, ужо глыбока і шчыра ўлюбёная ў Беларусь і беларусаў: тут я вывучала мову, каштавала смачныя нацыянальныя стравы, захаплялася прыгажосцю прыроды, пасябравала з беларускімі студэнтамі. Дзякуючы гэтаму я зразумела цябе, Беларусь!

У Мінску паўсюль на будынках ёсць рэльефы, выкананыя прыгожа і стылёва. Вісяць шыльды з партрэтамі вядомых людзей Беларусі. Гэта сведчыць пра багатую культуру і гісторыю краіны. Я атрымала яркае ўяўленне пра культурнае жыццё Беларусі.

Ван С. Гэта падарожжа змяніла маё ўяўленне пра краіну. На занятках выкладчыца расказвала нам пра Беларусь. Мы ведалі пра яе і з кніг, але гэта веданне было павярхоўнае. Раней Мінск уяўляўся мне маленькім ціхім горадам, хаця я ведала, што гэта — сталіца Беларусі. Цяпер у мяне іншае ўяўленне пра гэты горад. Я палюбіла ваш цудоўны Мінск. Палюбіла яго чыстае паветра, сіняе неба і акуратныя вуліцы, на якіх паўсюдна цвітуць кветкі (*З часоніца «Маладосць»*).

● Выпішыце з тэкстаў складаны сказ з рознымі відамі сувязі частак. Пабудуйце яго схему.

На аснове тэксту стварыце выказванне на тэму «Беларусы ўмеюць сябраваць».

259. Прачытайце афарызмы, прысвечаныя мове. Падрыхтуйце сачыненне пра духоўную сілу роднага слова. Уключыце ў тэкст прыведзеныя выказванні ў форме цытат.

1. Абломкі крыўдных слоў сядзяць у душы, як стрэмкі (*П. Панчанка*). 2. Адным словам можна шмат выказаць або тым жа словам

нічога не сказаць (*К. Чорны*). 3. Слова павінна прарастваць, як на-сенне, слова павінна прарастваць, даваць усходы, рунець, красаваць (*А. Вярцінскі*). 4. Думкі чалавека — вы святло зор, што змоўклі рана ў вышыні (*Я. Сінакоў*).

На аснове выказвання *Абломкі крыўдных слоў сядзяць у душы, як стрэмкі падрыхтуецца дыскусійныя выступленні на тэму «Як трэба правільна рэагаваць на крыўдныя словы?»*

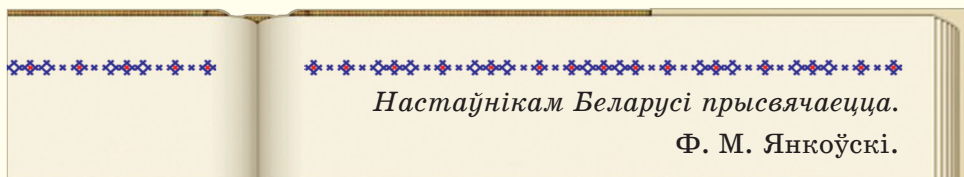
§ 36. Эпіграф

Эпіграф — выслоўе, кароткая цытата, якая з’яўляецца своеасаблівым аўтарскім тлумачэннем асноўнай ідэі твора, тэксту, сачынення. Напрыклад, эпіграфам да рамана «Людзі на балоце» Іван Мележ выбраў такія простыя і такія шматзначныя словы: *Бацьку, маці, бацькоўскай зямлі*.

Эпіграф звычайна размяшчаецца з прававага боку ў пачатку твора. Эпіграф не бярэцца ў двукоссе. На наступным радку пад эпіграфам таксама з правага боку даецца спасылка на крыніцу.

Да выдання «Беларускія прыказкі, прымаўкі, фразеалагізмы» вядомы мовазнаўца, пісьменнік, настаўнік настаўнікаў Фёдар Міхайлавіч Янкоўскі напісаў эпіграф-запавет:

260. Прачытайце тэкст.

Па словах літаратуразнаўца Вячаслава Рагойшы, эпіграф (ад грэчаскага слова *epigraphe* — ‘надпіс’) — гэта цытата, крылатыя словы, якія пішучца пасля загалоўка ці перад асобнымі раздзеламі твора і раскрываюць іх сутнасць.

Выкарыстанне эпіграфаў у паэзіі звязана з творчай асобай паэта і са стылем канкрэтнага аўтара. Крыніцамі эпіграфаў у паэзіі з’яўляюцца вусная народная творчасць (прыказкі, песні), афарызмы

вядомых асоб, творчасць пісьменнікаў усіх краін і эпох. Як правіла, у творчасці кожнага сучаснага пісьменніка прысутнічаюць звароты да вядомых папярэднікаў, дзеячаў нацыянальнай гісторыі і культуры, да іх творчасці, іх заслуг перад народамі.

Напрыклад, паэт Віктар Шніп часта ўжывае цытаты з творчасці класікаў беларускай літаратуры для ўзмацнення вобразнасці выказанай думкі. У эпіграфах да яго твораў утрымліваецца інфармацыя пра аўтарскі тэкст, які ідзе пасля яго. Напрыклад, словы Уладзіміра Караткевіча «На Беларусі Бог жыве», выкарыстання ў якасці эпіграфа да «Балады Турава», выяўляюць ідэю твора: Бог любіць беларускую зямлю — і таму «Беларусь жыве», бо «на Беларусі Бог жыве».

Такім чынам, асноўная функцыя эпіграфа ў баладах В. Шніпа — *інфарматыўная*: эпіграф задае тэму, якую працягвае тэкст балады, фармулюе галоўную думку. Акрамя гэтага, эпіграф дапамагае раскрыць праблему твора, актывізаваць чытацкую думку, выклікае пэўныя асацыяцыі і вызначаецца лаканічнасцю, афарыстычнасцю (Н. Базар).

Пісьмова адкажыце на пытанні:

1. Якое азначэнне дае паняццю «эпіграф» літаратуразнаўца Вячаслаў Рагойша?
2. Што з'яўляецца крыніцамі эпіграфаў у паэзіі?
3. З якой мэтай Віктар Шніп ужывае ў якасці цытат радкі з твораў класікаў беларускай літаратуры?
4. Якая асноўная функцыя эпіграфа ў баладах Віктара Шніпа?

261. Прачытайце тэкст. Раскажыце па-беларуску, чаму эпіграф называюць уваходам у тэкст, прыступкай да разумення тэксту.

Многие смотрят на эпиграф как на нечто случайное, необязательное, пропускают мимо него, не понимая, что эпиграф, так же как и заголовок, — это «входная дверь» текста, «пусковой» момент на пути к главной мысли. Иногда в произведении со сложной структурой есть эпиграфы не только после заголовка всей книги, но и перед каждой главой. Это помогает читателю выстроить иерархию основных мыслей и основных событий.

Эпиграфы могут выражать не только содержание, но и «тональность», эмоциональную окраску текста. Прочитав эпиграф, прежде

всего спросите себя: какую роль играет эпитафия, как он связан с содержанием того, что предстоит прочесть? После того как вы сделаете такой прогноз, начинайте проверять свои ожидания: подтвердилось ли то, что вы предполагали?

Эпитафиями часто пользуетесь и вы, создавая собственные тексты: сочинения, доклады, рефераты. А значит, нужно научиться не только правильно подбирать их, но и правильно оформлять на письме.

Запомните: эпитафия пишется без кавычек, а инициалы и фамилия автора (или другой источник высказывания) без скобок.

Надеемся, что теперь вы не станете пропускать эпитафию и будете почтительно относиться к этой «входной двери» текста (*Л. Андреева*).

262. Прачытайце выказванні вядомых беларускіх пісьмёнікаў. У сачыненнях на якія тэмы яны могуць быць выкарыстаны ў якасці эпіграфу?

1. А глянеш навокал — такая краіна: дзе ступіш — то рэха, то казка, быліна. (*М. Танк*). 2. Ад вёскі адбіўся, у палац не папаў (*Я. Купала*). 3. Адны жабракі могуць праз усё жыццё толькі браць (*М. Багдановіч*). 4. Браткі! Тут зямля такая!.. (*М. Танк*). 5. Гордасць — таксама, мабыць, жаночае хараство (*Я. Скрыган*). 6. І спрэчку тым яны канчалі, што гэту скварку разразалі (*Я. Колас*). 7. Рупная пчала ўмее ў соты мёд сабраць і з горкіх кветак (*М. Багдановіч*).

263. Карыстаючыся сайтам Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі (укладка «Выслоўі, выказванні, афарызмы беларускіх песняроў»), падбярыце эпіграф і выказванні, якія можна скарыстаць як цытаты да сачынення «Кніга XXI стагоддзя: папяровы або электронны фармат?».

КАНТРОЛЬНЫЯ ПЫТАННІ І ЗАДАННІ

1. Якія спосабы перадачы чужой мовы існуюць?
2. Якія асаблівасці будовы маюць сінтаксічныя канструкцыі з простаю мовай? Прывядзіце прыклады сказаў і пабудуйце іх схемы.
3. Што такое маналог і дыялог?
4. Якая мова называецца ўскоснай? Раскажыце аб правілах замены простаю мовай на ўскосную.
5. Дайце азначэнне цытаты. Ці можна назваць цытату простаю мовай? Абгрунтуйце сваё меркаванне.
6. Што такое эпіграф? Як афармляецца эпіграф на пісьме?